

Slovenský *národopis*

31/1986

3

Na obálke: Nositelia ľudových tradícií z polovice 19. storočia, z obdobia, kedy sa Dobšinského spolupracovníci zameriavali na zbieranie ľudových rozprávok, zachytení českým maliarom J. Mánesom pri jeho ceste na Slovensko v r. 1854

1. strana: Josef Mánes, Marína Kurincová zo Zliechova. Kresba, rok 1854. Foto H. Bakaljarová

4. strana: Josef Mánes, Josef Horňák z Dolnej Súče. Kresba, rok 1854. Foto H. Bakaljarová

Ilustrácie k bloku príspevkov venovaných výročiu P. Dobšinského sú z fotografického diela Dušana Jurkoviča a Pavla Socháňa a predstavujú prvú konkrétnu fotografickú informáciu o vidieckom prostredí Slovenska. Zobrazujú slovenskú dedinu a život ľudu na prelome 19. a 20. storočia približujú prostredie, v ktorom P. Dobšinský a jeho spolupracovníci žili a zbierali prejavy ľudovej ústnej slovesnosti.

D. Jurkovič, koniec 19. storočia (repro S. Kovačevičová), na stranách 406, 414, 422, 434, 444, 462

P. Socháň, začiatok 20. storočia (repro H. Bakaljarová), na stranách 368, 390, 398

HLAVNÁ REDAKTORKA
Božena Filová

VÝKONNÁ REDAKTORKA
Zora Vanovičová

REDAKČNÁ RADA
Ján Botik, Soňa Burlasová, Václav Frolec, Viera Gašparíková, Emília Horváthová, Soňa Kovačevičová, Igor Krištek, Milan Leščák, Ján Michálek, Ján Mjartan, Štefan Mruškovič, Viera Nosáľová, Antonín Robek, Viera Urbancová

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.cceol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

OBSAH

ŠTÚDIE

ŽIVOT A DIELO PAVLA DOBŠIN-
SKÉHO — K STĚMU VÝROČIU
SMRTI

- Úvod (Jozef Hvišč — Milan Leš-
čák) 357
- Leščák, Milan: Kultúrnohistorický
význam diela Pavla Dobšinského . . . 359
- Urbanová, Viera: Pavol Dobšinský
a etnografia 369
- Gašparíková, Viera: Rozprávky
Pavla Dobšinského v dobovom kon-
texte a ich živý odkaz 381
- Profantová, Zuzana: Pavol Dob-
šinský a slovenská paremiológia . . . 391
- Marčok, Viliam: Literárna hodnota
Dobšinského rozprávok 399
- Eliáš, Michal: Cestopisy Pavla Dob-
šinského 407
- Hvišč, Jozef: Vzťah Pavla Dobšinské-
ho k svetovej literatúre 413
- Kraus, Cyril: Dobšinský kritik 423

SÚČASNÍ TVORCOVIA A NOSITELIA
HODNÔT LUDOVÝCH UMELEC-
KÝCH TRADÍCIÍ

- Kosová, Mária: Text — tvorca — no-
siteľ 433
- Ondrejka, Kliment: Vojtech Littva
z Liptovských Sliachov — služobník a
vládca tanca 445

DISKUSIA

- Salner, Peter: K problematike štruk-
túry súčasnej vidieckej rodiny . . . 463

ROZHLADY

- Za PhDr. Máriou Kosovou, CSc. (Milan
Leščák) 479
- Nedožitý jubileum PhDr. Andreja Po-
lonca CSc. (Mojmír Benža) 480
- Doc. PhDr. Ján Podolák, DrSc. šesťde-
siatnikom (Magdaléna Paríková) . . 481

- PhDr. Igor Krišteck, CSc. už päťdesiat-
ročný (Peter Slavkovský) 485
- 60 rokov činnosti Valašského múzea
v prírode (Peter Slavkovský) 488
- Konferencie Agricultura Carpatica IV,
Museum vivum II (Rasta Stoličná)
Seminár MKKKB k problematike dvora
a hospodárskych stavieb (Iveta Zus-
kinová) 494
- Múzeum ľudovej architektúry v prírode
v Sierpci (Anna Bartossová) 495
- III. Medzinárodná národopisná konfe-
rencia o výskume národností (Viera
Gašparíková) 496

RECENZIE A REFERÁTY

- A. Pranda, Ignác Bizmayer (Václav
Frolec) 499
- J. Š. Kubín, Na vaši radost (Viera Gaš-
paríková) 500
- Průvodce písňovými sbírkami ÚEF
ČSAV v Brně (Eva Krekovič-
ová) 501
- V. Bauch, Dve etapy života slovenskej
dediny (Ján Michálek) 503
- J. Klapáč, Právo na životné prostredie
a právo životného prostredia (Peter
Slavkovský) 505
- Narodna tvorčisť ta etnografija 1984
(Mikuláš Nevrlý) 506
- Kalendarnyje obyčaji i obriady v stra-
nach zarubežnoj Evropy (Emília Ho-
váthová) 509
- M. S. Hrycaj — V. H. Bojko — L. F. Du-
najevska, Ukrajinška narodna poetyč-
na tvorčisť (Mikuláš Mušínska) . . . 512

СОДЕРЖАНИЕ

СТАТЬИ

- ЖИЗНЬ И ПРОИЗВЕДЕНИЯ ПАВЛА
ДОБШИНСКОГО — К СТОЙ ГОДО-
ВЩИНЕ СМЕРТИ
- Введение (Йосеф Гвищ — Milan Le-
щак) 357
- Лещак, Milan: Культурно-историчес-

кое значение творчества Павла Добшинского	359
Урбанцова, Вера: Павол Добшинский и этнография	369
Гашпарикова, Вера: Сказки Павла Добшинского в современном им контексте и их живой завет	381
Профантова, Зузана: Павол Добшинский и словацкая паремиология	391
Марчок, Вилиам: Литературная ценность сказок Добшинского	399
Элиаш, Михал: Путевые записки Павла Добшинского	407
Гвищ, Йосеф: Отношение Павла Добшинского к мировой литературе	413
Краус, Цирил: Добшинский критиком	423

СОВРЕМЕННЫЕ СОЗДАТЕЛИ И НОСИТЕЛИ ЦЕННОСТЕЙ НАРОДНЫХ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ТРАДИЦИЙ

Косова, Мария: Текст — создатель — носитель	433
Ондрейка, Климент: Войтех Литтва из Липтовских Слиячов — слуга и господин танца	445

ДИСКУССИЯ

Салнер, Петер: К проблематике структуры современной деревенской семьи	463
---	-----

ОБЗОРЫ

В память Д-ра Марии Косовой к.и.н. (Милан Леšчák)	479
Неосуществимый юбилей Д-ра Андрея Полонца, к.и.н. (Моймир Бенжа)	480
Доц. Д-ру Яну Подолаку, Д-ру н. исполнилось 60 лет (Магдалена Парикова)	481
Д-ру Игору Криштеку, к.и.н. уже пятьдесят лет (Петер Славковски)	485
60 лет деятельности Валашского музея на открытом воздухе (Петер Славковски)	488
Конференция Агрикультура Карпатика IV, Мусеум вивум II (Растя Столична)	492
Семинар МКККБ по проблематике двора и хозяйственных построек (Ивета Зускинова)	494
Музей народной архитектуры на открытом воздухе в Сьерпици (Анна Бартошова)	495
III. Международная этнографическая конференция по исследованию национальностей (Вера Гашпарикова)	496

РЕЦЕНЗИИ И РЕФЕРАТЫ

INHALT

STUDIEN

LEBEN UND WERK DES PAVOL DOBŠINSKÝ — ZUM 100. TODESJUBILÄUM	
Einleitung (Jozef Hvišč — Milan Leščák)	357
Leščák, Milan: Die kulturhistorische Bedeutung des Werkes Pavol Dobšinskýs	359
Urbanová, Viera: Pavol Dobšinský und die slowakische Ethnographie	369
Gašpariková, Viera: Die Märchen Pavol Dobšinskýs im zeitgenössischen Kontext und ihr lebendiges Vermächtnis	381
Profantová, Zuzana: Pavol Dobšinský und die slowakische Parömiologie	391
Marčok, Viliam: Der literarische Wert der Märchen Pavol Dobšinskýs	399
Eliáš, Michal: Die Reisebeschreibungen Pavol Dobšinskýs	407
Hvišč, Jozef: Die Beziehung Pavol Dobšinskýs zur Weltliteratur	413
Kraus, Cyril: Dobšinský als Kritiker	423

DIE GEGENWÄRTIGEN SCHÖPFER UND TRÄGER DER WERTE DER KUNSTTRADITIONEN DES VOLKES

Kosová, Mária: Text — Schöpfer — Träger	433
Ondrejka, Kliment: Vojtech Littva aus Liptovské Sliache — Diener und Herrscher des Tanzes	445

DISKUSSION

Salner, Peter: Zur Problematik der Struktur der zeitgenössischen Dorffamilie	463
--	-----

RUNDSCHAU

Für PhDr. Maria Kosová, CSc. (Milan Leščák)	479
Das nicht erlebte Jubiläum des PhDr. Andrej Polonec, CSc. (Mojmír Benža)	480
Dozent PhDr. Ján Podolák, DrSc. ein sechziger (Magdaléna Pariková)	481
PhDr. Igor Krištec, CSc. schon fünfzigjährig (Peter Slavkovský)	485
Sechzig Jahre Tätigkeit des Walachischen Freilichtmuseums (Peter Slavkovský)	488
Konferenzen Agricultura Carpatica IV, Museum Vivum II (Rasťa Stoličná)	492
Seminar IKKKB zur Problematik der	

Höfe und Wirtschaftsgebäude (Iveta Zuskínová)	494
Das Freilichtmuseum für Volksarchitektur in Sierpec (Anna Bartossová)	495
III. Internationale ethnographische Konferenz über Erforschung der Nationalitäten. (Viera Gašparíková)	496

BÜCHERBESPRECHUNGEN UND REFERATE

CONTENTS

ARTICLES

THE LIFE AND WORKS OF PAVOL DOBŠINSKÝ — ON THE 100TH ANNIVERSARY OF HIS DEATH	
Introduction (Jozef Hvišč — Milan Leščák)	357
Leščák, Milan: Cultural and historical significance of Pavol Dobšinský's works	359
Urbančová, Viera: Pavol Dobšinský and ethnography	369
Gašparíková, Viera: The folk tales of Pavol Dobšinský in their contemporary context and their living heritage	391
Profantová, Zuzana: Pavol Dobšinský and the Slovak paremiology	391
Marčok, Viliam: Literary value of Dobšinský's folk tales	399
Eliáš, Michal: Books of travel of Pavol Dobšinský	407
Hvišč, Jozef: The relation of Pavol Dobšinský to the world literature	413
Kraus, Cyril: Dobšinský — as a critic	423

THE PRESENT-DAY CREATORS AND REPRESENTATIVES OF THE VALUES OF FOLK ARTISTIC TRADITIONS	
Kosová, Mária: Text — creator — representative	433
Ondrejka, Kliment: Vojtech Littva from Liptovské Sliache — a servant and master of dance	445

DISCUSSION

Salner, Peter: On the subject-matter of the structure in the present-day village family	463
---	-----

COMMENTARY

In memoriam of dr. Mária Kosová, CSc. (Milan Leščák)	479
Posthumous jubilee of PhDr. Andrej Polonec, CSc. (Mojmír Benža)	480
Doc. PhDr. Ján Podolák, DrSc. is sixty years old (Magdaléna Paríková)	481
PhDr. Igor Krišteck, CSc. is fifty already (Peter Slavkovský)	485
60 years of activity of the Valachian open-air museum (Peter Slavkovský)	488
The Conference of Agricultura Carpatica IV, Museum vivum II (Rasfa Stoličná)	492
Seminar of IKKKB on the subject-matter concerning the yard and economic buildings (Iveta Zuskínová)	494
The Open-air museum of folk architecture in Sierpec (Anna Bartossová)	495
The IIIrd International ethnographic conference on the research on nationalities (Viera Gašparíková)	496

BOOKREVIEWS AND REPORTS

PAVOL DOBŠINSKÝ A SLOVENSKÁ PAREMIOLÓGIA

ZUZANA PROFANTOVÁ

Národopisný ústav SAV, Bratislava

Pred založením Matice slovenskej, v období oživeného záujmu slovenských dejateľov o mnohé oblasti života ľudu, v popredí stále figurovala ľudová slovesnosť. Koncepcia zberu údajov o ľude, ktorú hneď po založení Matice slovenskej sformuloval P. Dobšinský a vyšla v Pešťbudínskych vedomostiach v r. 1863, je rozšírená o problematiku zvykoslovia, hier, tancov, remesiel, spôsobu obrábania pôdy, ale v prvom rade je to ústna ľudová slovesnosť a jazykový materiál — chápané ako „slovenské prostonárodné poklady“. „Prostonárodnými preto, že pôvodcom a majiteľom jejich je sám národ v prostote, umnosti a tvorivosti svojeho ducha, a že jak samy v sebe prosté, rýdže, samorostlé a jednoduché sú, tak i v tej prostote a rýdzosti, bez všetkých dodatkov a premien, sbierať, spisovať a zachovať sa majú... Pokladmi nazvať ich dlužno, že sú opravdové poklady národného ducha a reči, majúce samy v sebe veľikú, poetickú, mythologickú (často pritom i historickú), národnoznaniskú a hlavne filologickú cenu...“ Týmito niekoľkými slovami P. Dobšinský vyjadril a zdôvodnil cieľ a potrebu prvotného zdokumentovania folklórneho i etnografického materiálu.

Prínos P. Dobšinského do slovenskej paremiológie pramení v širšom pohľade

z celkového záujmu o jazyk ako o jednu zo základných črt národnej svojbytnosti a o ústnu ľudovú slovesnosť obzvlášť — ako o jej výraz. Ide o žánre dokumentujúce pozitívne zložky ľudovej kultúry a jej tvorcu a nositeľa, ako napr. schopnosť jednoduchého človeka abstraktne myslieť a vyjadriť sa esteticky a jadrne vo forme prísloví, porekadiel či hádaniek, postrehnutie kauzálnej následnosti a príčinnej súvislosti javov u pranostík aj hádaniek, schopnosť vyjadrenia tej istej veci viacerými odlišnými esteticky účinnými a priliehavými výrokmi alebo výrazmi, vtipné a duchaplné stvárnenie skutočností, jednoduché vyjadrenie názorov, morálky a i.

Prínos P. Dobšinského — paremiológa súvisí zároveň aj s jeho snahou o zvýšenie jazykovej kultúry slovenského jazyka a reči v tomto období. Sem spadá i jeho úsilie o vytvorenie slovníka slovenského jazyka. V spomínanej výzve z r. 1863 P. Dobšinský vysoko vyzdvihuje hodnotu ľudovej frazeológie pre kultúru reči ako prejavu ľudovej a tvoriacej sa národnej kultúry. Tak v bode 3. Porekadlá či príslovia, v bode 4. Hádky alebo hádky, v bode 11. Slová, výrazy a formy reči neobyčajnejšie a krajové, technické názvy, ale aj iné Názvy v bode 10. sú pre Dobšinského ustáleným odrazom ľudovej múdrosti a

životných skúseností, teda aj spôsobu života a kultúry slovenského etnosu. V ľudovej frazeológii vidí jednu zo základných zložiek národnej frazeológie. Už tu sa jednoznačne prejavujú Dobšinského integračné tendencie a snaha o autentickosť jazyka a reči. „... A to v jednom kraji toto, v druhom iné, tu táto, tam druhá forma reči čisto-slovenská, zdravá zachovala sa, ktorá inde je zpotvorená alebo ztratená, neznáma, a človek len oči otvára, keď mu túto alebo druhú vec tak pomenujú, a to dobre slovensky, ako on ju pomenovať nikdy nepočul, alebo znal na to len nejaký zpotvorený nemecký výraz.“

Ďalej upozorňuje, že v rámci jazykovej kultúry sa nevenuje dosť vážnosti písanému i hovorenému prejavu slovenskej inteligencie, upozorňuje na absenciu jednotnej pojmovej sústavy pri pomenovaní reálií. „Prečo je to tak?“ – pýta sa. „Ďalej my spisovatelia slovenskí (vyznajme svoju chybu!) píšeme čo píšeme výrazmi, slovami, vetami ľudu málo zrozumiteľnými, dľa spôsobu reči cudzích pristrihnutými, často naozaj prevrátenými a z cudzích reči na slovenské kopyto dosť biedne vybitými: keďby sme u ľudu slová, výrazy, vety na to všetko našli rýdze, čisté, dokonalé. Srozumiteľne a pre ľud pochopiteľne píšeme málo.“

Tak ako už prax humanistickej kultúry smerovala napr. v literárnej tvorbe k postupnému príklonu k takým jazykovým prostriedkom, ktoré pomáhali prebúdať a stavať základy svojrázneho národného jazykového výrazu, tak aj národno-vedomovacie snahy našich buditeľov 19. storočia našli výraz, ako to vidíme aj u P. Dobšinského, v zdôrazňovaní o. i. vysokej jazykovej a estetickej hodnoty parémii – ako o nich hovoríme dnes – t. j. príslovi, porekadiel, pranostík, úslovi, ustálených prirovnaní, čiastočne aj súslovi. Parémie, alebo príslovné výroky všeobecne, sa v nemalej miere uplatňovali okrem samostat-

ných zbierok v slovníkoch, literatúre umeleckej, náboženskej, ale aj orientovanej na praktické potreby ľudu.

„... Reč vzdelansky vyvíňovať, v spisoch pôvodnosti sa domáhať, káže táto rýdzosť, zachovalosť a nenarušená krása prstonárodnej mluvy a jej skladby v porekadlách a vetách dobre slovenských.“ Takto píše P. Dobšinský v úvode k svojej *Sbierke slovenských porekadiel a jím podružných viet*, ktorú publikoval v I. zväzku *Sborníka slovenských národných piesní, povestí, príslovi, porekadiel, hádok, hier, obyčajov a povier* (ďalej len *Sborník*), ktorý vydala Matica slovenská v r. 1870. Publikovaná zbierka príslovných výrokov je pre nás cenná nielen početnosťou výrokov (1174), ale Dobšinského prístupom a jeho prácou s materiálom. Práve tu sa začínajú kryštalizovať neskôr zrelé názory Dobšinského-paremiológa.

Uverejnený materiál získal zo zberu v teréne, ako uvádza „z úst ľudu“, a excerpciou rukopisných i tlačou vydaných folklórnych materiálov, v snahe „prispieť k osvojeniu čistejšieho a pôvodnejšieho slovenia i písania slovenčiny“. Odstránením „neduhu cudzoty“, ako nazýva zanešvárenie slovenskej reči inojazyčnými výrazmi, lebo „po neduhu len poznatým liečiť a tak zavržením cudzieho a prijatím svojrodého vlastnou trudovinou k blahej rýdzosti a pôvodnosti prebiť sa nám možno“.

P. Dobšinský sa tu preukázal ako lingvista a paremiológ-systematik. Pri utriedení materiálu logicky uplatnil lexikografické a paremiologické kritériá – zdôraznil kľúčové slová výroku a nositeľa významu. Výroky utriedil podľa gramatickej kategórie kľúčových slov do niekoľkých skupín: Podstatné mená s predložkami, Prídavné mená, Číslovky, Zámená s predložkami, Slovesá, Príslovky, Neurčité slová a samostatná skupina, ktorú nazval Na nádavok čiže nadávky, kliatby, hrozby, a pod. Pri zoradení výrokov v jednotlivých súbo-

roch uplatnil rozšírené incipitové hľadisko — t. j. výroky nasledujú v abecednom poradí podľa počiatového slova, s tým, že kľúčové slovo, ktoré však nie je vždy nositeľom významu, zberateľ zvýraznil kurzívou. Žiaľ iba pri niekoľkých výrokoch obrazného charakteru uviedol P. Dobšinský jeho význam v zátku. Je to škoda, pretože niektoré spojenia s preneseným významom súčasník už nedokáže dekódovať. Taktiež lokalizácie prameňa výroku sú ojedinelé, čo by nám dnes tiež mohlo pomôcť v pátraní za strateným významom či pojmom.

Aktuálnosť odkazu P. Dobšinského pre paremiologické bádanie v súčasnosti je aj v rozšírení tradičného chápania príslovných výrokov. Hneď v prvej vete úvodu autor píše: „Sobieral som nielen tak nazvané príslovia a porekadlá (poslovice), ale napospol všetky a všakové v reči a živote slovenského ľudu obvyklé, teda prstonárodné výroky, výpovede a predpovede — alebo už akým najpríhodnejším menom nazvať by sme mohli tropické a figurné, abo ináč jadrnosťou a o obvyklosťou svojou *porekadlom podružné vety*“ (podčiarkol P. D.). Na ich vhodné upotrebenie poukazuje príkladnou slovníkovou prácou J. Jungmana. Veľmi cenné a výstižné sú aj niektoré Dobšinského názory o hodnote, použití, funkciách i nositeľoch príslovných tradícií, uverejnené v úvode k Sbíerke.

Do I. zväzku Sborníka bola pripravená aj zbierka príslovných výrokov A. P. Zátúreckého. Keďže obaja zostavovatelia čerpali približne z tých istých prameňov, boli v materiáloch mnohé duplicity, ktoré navrhol P. Dobšinský po konfrontácii A. P. Zátúreckému odstrániť. Znovu doplnený a zredigovaný materiál pripravený pre druhé číslo Sborníka však tiež nevyšiel. Príčinou bolo zatvorenie Matice slovenskej.

V tomto období sa medzi obidvoma zberateľmi vyvinula zaujímavá disku-

sia, z ktorej časť sa zachovala vo forme niekoľkých listov, dnes uložených medzi rukopismi Literárneho archívu Matice slovenskej v Martine. Korešpondencia P. Dobšinského s A. P. Zátúreckým dokazuje nielen ich rozsiahlu znalosť materiálu, ale hlboký záujem a snahu oboch bádateľov o objasnenie štruktúry repertoáru v jeho obsahovom a tematickom naplnení, tak ako ju diktoval sám život.

V liste z 3. mája 1872 píše P. Dobšinský A. P. Zátúreckému svoje poznámky, opravy a návrhy k jeho zbierke. Navrhuje mu napísať článok-výzvu k širšej verejnosti na zbieranie príslovných výrokov, čo sa i neskôr zrealizovalo v Časopise Muzeálnej slovenskej spoločnosti z roku 1900, č. 1. Ďalej navrhuje A. P. Zátúreckému spojiť sa s inými zberateľmi príslovných výrokov — A. H. Škultétym, F. Šujanským, S. Chalupkom a konzultovať s nimi „smer ako zostavovať porekadlá“, lebo ako ďalej píše, „viacej očí, viacej vidí“. Sám mu predkladá návrh delenia výrokov na porekadlá (príslovia, poslovice) a pohovorky. Pod porekadlami chápe to, čo my v súčasnosti nazývame prísloviami a medzi pohovorky radí porekadlá. Tiež podáva A. P. Zátúreckému „menší ale ešte významnejší návrh. Potrebné je vysvetľovať jednotlivé porekadlá a zvlášť ktoré sú k pochopeniu ťažšie alebo majú i viaceraký význam...“ Tu sa P. Dobšinský opäť preukazuje zásadne ako folklorista-paremiológ a etnograf, vychádzajúci zo základnej významovej zložky príslovných výrokov, ktorá sa manifestuje v odlišných kontextoch, ktorých východiskovým bodom je vždy nositeľ-tvorca.

Ako človek reálny a konštruktívny píše napriek svojim dobre mieneným radám o jedenásť rokov mladšiemu A. P. Zátúreckému aj toto: „Nuž ale hlavná vec je a ostane zostavovanie a práca. Nedržte sa naposled nikoho... Pra-

cujte ako Vám vlastný duch a zdravý náhľad diktovať bude.“

Po ôsmich rokoch v liste A. P. Zátureckému z 28. 2. 1880 zverejňuje P. Dobšinský celú svoju paremiologickú koncepciu. Uvádza definíciu žánru i dôvody a spôsob celej klasifikácie a rozdelenia materiálu. Príslovia a porekadlá výstižne charakterizuje po formálnej i obsahovej stránke, pričom pri „uklasktvení — t. j. dľa toho jaké pojmy i podmetry, úsudky i prisudky, pravidlá a zásady zo života vzaté, v živote bežné, ba životu ľudskému smer dávajúce, ľudí charakterizujúce pravdy (niekedy i nepravdy) v prísloviach obsažené sú“, vidí pre folkloristickú klasifikáciu ako podstatnú črtu. Celý princíp zrkadlenia príslovných výrokov jasne formuluje: „Čo a jaký život, to a také budú i jeho porekadlá, po akých stupňoch a zjavoch, v jakých pomeroch beží život, po takých pôjdu i príslovia. Tedy: sám život človeka, ľudu národa vymeriava nám ten smer i beh jakým pokračovať máme pri usporadovaní, pri uklasktvení prísloví a porekadiel. Všetko sa nám bude točiť okolo toho jedného pojmu život...“. Vychádza pritom stále zo základného bodu: človek — tvorca a nositeľ. „Život človeka, život ľudský je najprv v človeku čo v jednotlivcovi, človek si ho žije sám v sebe telesne i duševne a duchovne. On sám si je teda prvým predmetom života, o ňomž utvoril i porekadlá a príslovia.“ P. Dobšinský v tomto liste navrhuje rozdeliť materiál do desiatich hlavných skupín, v každej s niekoľkými podskupinami. No v nasledujúcom liste z 5. 3. 1880 už poslal A. P. Zátureckému nový návrh s menšími opravami. Zároveň ho informuje, že návrh poslal aj F. Šujanskému do Radvane a vyslovuje nádej, že oni dvaja sa na definitívnom utriedení skôr dohodnú. Ako vieme, A. P. Záturecký návrh P. Dobšinského na škodu vecí neprijal a zostal pri vlastnom rozdelení.

V čom vidíme prínos koncepcie P.

Dobšinského? Predovšetkým v jeho etnografickom ponímaní príslovného bohatstva. Vymanil sa z jednostranného pohľadu humanistického didaktizmu, čo nedokázal A. P. Záturecký a čo P. Dobšinskému umožnilo systémový pohľad v triedení a klasifikácii materiálu. Zaujímala ho nielen jazyková stránka, ale aj obsahová a myšlienková náplň. A nielen to. Ako vyplynulo z nášho skúmania rukopisných záznamov P. Dobšinského, pri interpretácii mnohých výrokov dbal nielen o pregnantné postihnutie významu, ale aj o vyjadrenie funkcie s akou nositeľ výroku použil. Jeho globálny prístup sa odrazil aj v rozsahu zaznamenávania výrokov. Na rozdiel napr. od J. Dobrovského zaznamenával výroky takmer výlučne získané z terénu a na rozdiel od A. P. Zátureckého nevyhýbal sa ani tým, ktoré neobsahovali hlbšiu myšlienku, alebo mali lascivny tón. Návrh P. Dobšinského na rozdelenie príslovného materiálu bol nasledovný: I. Človek v zraсте a vývine telesno-duševnom, II. Človek vo vývine duchovnom, III. Boh a náboženstvo, IV. Príroda a stvorenstvo, V. Svojeť, rodina, domácnosť, VI. Styk, pomery spoločenské, VII. Občanstvo, VIII. Krajiny, národy, svet, IX. Príbehy a osudy života, X. Doplnok.

Z paremiologického, lingvistického, ale i etnografického hľadiska sú pozoruhodné aj iné rukopisné záznamy P. Dobšinského, ktoré sa zachovali. Okrem vzácneho a originálneho slovníka *Idioticon*, ku ktorému prináleží vyjadriť sa predovšetkým jazykovedcom, sú tu však aj menšie príspevky slovníkového charakteru, bohaté na príslovné výroky i etnografické informácie.

V rukopisnom archíve LAMS nachádza sa (pod sign. M14CH18) podlhovastý slovníček, v ktorom sú zaznamenané slová, slovné spojenia, príslovné výroky, niektoré lokalizované, niektoré aj vysvetlené. Napr. pri slove *mádra*, P. Dobšinský uvádza: „zlá bohyňa, potvo-

ra nočnia, ktorá chorých trápi. Tiež veľikí bôľ vnútorne. Mádra mu na srdci pije. Mádra ho cicia-schne“.

Pod sign. M14H3 s názvom *Príslovia, porekadlá, hádanky*, nachádza sa nielen príslovný, ale aj zvykoslovný materiál. Popísaných je tu 45 zvykov, zároveň je tu zaznamenaný pravdepodobne jeden z prvých pokusov P. Dobšinského o triedenie hádaniek. Pri hádankách je napísaná poznámka, že ide o materiál od J. Makovického. Zbierka porekadiel sa nachádza aj pod sign. C470. Tu je však poznámka ceruzkou, že nejde o rukopis P. Dobšinského. Kto bol autorom poznámky nevieme, materiál je však vedený v archíve pod menom P. Dobšinského. Z druhej strany zošita je uvedený bohatý materiál — 406 hádaniek, zapísaných pod sebou, bez utriedenia.

Príslovný materiál bol uverejňovaný aj v Holubici, Zábavníku Lewockích Slovákou, ktorej redaktorom bol P. Dobšinský. Pre svoj zábavný a poučný charakter sa tu vyskytujú predovšetkým hádanky. Nájdeme ich takmer v každom rukopisnom čísle ročníka 1846—1847.

Neobyčajne nás zaujali *Haraburdy* (Záznamy rôzneho charakteru, sign. M14H9) P. Dobšinského. Ide skutočne o materiál ovú všehochuť, avšak prevažne paremiologickú. Zaznamenané sú tu príslovie, porekadlá, pranostiky, úslovie, súslovie, nárečové výrazy, hádanky, anekdoty, i niekoľko krátkych humorných príbehov. Pod názvom *Pamätnejšie mená v Brezne a jeho okolí (smiešnosti)* aj prezývky a nadávky.

S vročením 1864 sa tu nachádza *Sbierka zvláštnejších porekadiel a výpovedí prostonárodných zo Slovenských povestí*, ktorá obsahuje 564 výrokov, a ktorú P. Dobšinský pravdepodobne celú použil do svojho Sborníka z roku 1870. Pri mnohých výrokoch, ktoré sú prečiarknuté, je aj poznámka „použité A.P.Z.“ (A. P. Záturský — Z. P.), čo dokazuje, ako sme už skôr spomenuli, konfrontáciu materiálov oboch bádateľov. Skutočnosťou je, že P. Dobšinský pôsobil sám ako zberateľ, ale aj ako organizátor pri súbornom vydaní slovenských prísloví v redakcii A. P. Záturského. Dokumentuje to aj zachovaná korešpondencia z roku 1880 s L. Riznerom, A. P. Záturským i kontakty s inými zberateľmi.

Miesto P. Dobšinského v slovenskej paremiografii a paremiológii nebolo došiaľ zhodnotené. Náš príspevok si nenárokujeme absolutizujúce závery, no o osobitnom prínose P. Dobšinského, tak na poli zberateľskom, organizačnom, v práci s materiálom, ako aj v jeho pokusoch o teoretické zovšeobecnenia niet pochyb.

Poľský folklorista 19. storočia S. Adalberg hovorí, že hlavným príznakom príslovného výroku je „nervus paremiologicus“. Domnievame sa, že istá podobnosť je aj medzi folkloristami. Pravdepodobne takýto „nervus“ sa vykultivuje aj u dobrého paremiológa. P. Dobšinský ho zjavne mal, a môžeme len ľutovať, že pri všestrannosti jeho záujmov sa nemohol koncentrovanejšie upriamiť na príslovný materiál.

LITERATÚRA A PRAMENE

DOBŠINSKÝ, P.: Slovenské prostonárodné poklady. In: Pešťbudínske vedomosti 1863, č. 99, 100.

Sbierka slovenských porekadiel a jim podružných viet. Sozbieral a usporiadal P. Dob-

šinský. In: Sborník slovenských národných piesní, povestí, prísloví, porekadiel, hádok, hier, obyčajov a povier. Zv. I. Viedeň 1870, s. 83—130.

MELICHERČÍK, A.: Adolf Peter Záturský

- a slovenské príslovia. In: Slovenské príslovia, porekadlá a úslovia. Bratislava 1975, s. 17–40.
- Holubica. Zábavník Lewockých Slovákou. Roč. I. 1846/1847
- DOBŠINSKÝ, P.: Príslovia, porekadlá, pohovorky. LAMS sign. C470
- Príslovia a porekadlá. LAMS sign. C470
- Príslovia, porekadlá, hádanky. LAMS sign. M14H3
- Haraburdy (Záznamy rôzneho charakteru). LAMS sign. M14H9

Slovník. LAMS sign. M14CH18

Korešpondencia:

- DOBŠINSKÝ, P. — ZÁTURECKÝ, A. P., 3. 5. 1872, ALU PSL MS, sign. 11 A 21; 28. 2. 1880, ALU PSL MS, sign. 11 A 21; 5. 3. 1880, ALU PSL MS, sign. 11 A 21.
- DOBŠINSKÝ, P. — RIZNER, L., 5. 3. 1880, ALU PSL MS, sign. M 89A; listy zo dňa 8. 4. 1880, 8. 6. 1880 a 22. 4. 1880, ALU PSL MS, M 89 A30.

ПАВОЛ ДОБШИНСКИЙ И СЛОВАЦКАЯ ПАРЕМИОЛОГИЯ

Резюме

В период накануне основания Матицы словацкой, в период оживленного интереса словацких исследователей ко многим областям жизни словацкого народа на переднем плане постоянно фигурирует народная словесность. Концепция сбора данных о народе, которую сразу же после основания Матицы словацкой сформулировал П. Добшинский, вышла в журнале «Пештьбудинске ведомости» в 1863 г. Вклад П. Добшинского в словацкую паремиологию проистекает из его общего интереса к языку как одной из главных черт национальной самобытности, в особенности к устному народному творчеству как ее выражению. Одновременно это связано и с его стремлением к повышению уровня культуры словацкого языка и речи в этот период. Сюда же относится и его стремление к созданию словаря словацкого языка. В упоминавшемся призыве от 1863 г. П. Добшинский подчеркивает большую ценность народной фразеологии для культуры речи как проявления народной и формирующейся национальной культуры.

Из опубликованных работ, а также из рукописных материалов и корреспонденции, хранящихся в Литературном архиве Матицы словацкой в Мартине, вытекает, что П. Добшинский работал над материалом пословиц как лингвист и паремиолог-систематик. Автор видит вклад его концепции прежде всего в этнографическом понимании богатства словацких пословиц. Он

преодолеет односторонний взгляд гуманистического дидактизма, чего не удалось сделать А. П. Затурецкому, и что позволило П. Добшинскому осуществить системный подход к классификации материала. Его интересовала не только языковая сторона, но содержание и идейность. При интерпретации многих высказываний он следит не только за точной передачей основного смыслового компонента, который манифестируется в отличающихся контекстах, но и за выражением функции причем он постоянно имел в виду основной исходный пункт: человек — творец и носитель. Его глобальный подход отразился и в объеме записи высказываний (например, в отличие от Я. Добровского, он записывал высказывания, полученные почти исключительно в полевых условиях; он не избегал даже тех, которые не содержали глубокой мысли или имели непристойный тон, в отличие от А. П. Затурецкого). П. Добшинский был не только собирателем, но и организатором при полном издании словацких пословиц под редакцией А. П. Затурецкого.

Вклад П. Добшинского в словацкую паремиологию суммарно проявился как на поле собирательства, организации, в работе над материалом, так и в его попытках теоретических обобщений. Можно лишь сожалеть, что при всесторонности своих интересов, он не сосредоточил свое внимание более интенсивно на материале пословиц.

Zusammenfassung

In den Jahren vor der Gründung der *Matica slovenská*, in einer Zeit des erwachenden Interesses der slowakischen führenden Persönlichkeiten für viele Lebensbereiche des slowakischen Volkes, stand immer die volkstümliche Poetik im Vordergrund. Die Anleitung zum Sammeln von Angaben über das Volk, die gleich nach der Gründung der *Matica slovenská* von Pavol Dobšinský formuliert wurde, erschien in der Zeitschrift *Pešťbudínske vedomosti* im J. 1863. Der Beitrag P. Dobšinskýs zur slowakischen Parömiologie war eine Folge seines allgemeinen Interesses für die Sprache als einer der grundlegenden Wesenszüge der nationalen Eigenart, besonders für die mündliche Poetik, in der diese Eigenart zum Ausdruck kam. Das hängt auch mit seinen Bemühungen um eine Hebung der Kultur der slowakischen Sprache in dieser Epoche zusammen. Hierher gehören seine Bestrebungen um die Schaffung eines Wörterbuches der slowakischen Sprache. In der erwähnten Anleitung aus dem J. 1863 betont P. Dobšinský den Wert der volkstümlichen Phraseologie für die Kultur der Sprache als eines Ausdrucks der volkstümlichen und der entstehenden nationalen Kultur.

Aus den veröffentlichten Arbeiten sowie aus handschriftlichen Aufzeichnungen und aus seiner Korrespondenz, die im Literarischen Museum der *Matica slovenská* deponiert sind, geht hervor, daß sich P. Dobšinský mit dem Sprichwörtermaterial als Sprachforscher und als Parömiolog-Systematiker befaßte. Den positiven Beitrag seiner Konzeption erblickt die Autorin vor allem in seiner ethnographischen Auffassung des Reichtums der slowakischen Sprache an Sprichwörtern und Sprüchen. Er befreite sich von den einseitigen An-

sichten des humanistischen Didaktismus, was A. P. Zátarecký nicht gelungen ist, und was P. Dobšinský bei der Klassifizierung des Materials einen systematischen Blick ermöglichte. Es interessierte ihn nicht nur die sprachliche Seite, sondern auch der Gedankeninhalt der Sprichwörter. Bei der Interpretation vieler Sprüche achtete er nicht nur auf eine präzise Aufzeichnung der inhaltlichen Komponente, die in verschiedenen Kontexten zum Ausdruck kommt, sondern auch auf ein Darstellen der Funktion des Sprichworts. Dabei hielt er sich stets den grundlegenden Ausgangspunkt vor Augen: der Mensch — Schöpfer und Träger. Seine globale Einstellung spiegelte sich auch im Umfang der von ihm aufgezeichneten Aussprüche ab, so z. B. schrieb er — zum Unterschied von J. Dobrovský — fast ausschließlich nur solche Sprichwörter auf, die er im Terrain gesammelt hatte. Er wich auch solchen nicht aus, die keinen tieferen Gedanken enthielten oder in einem lasziven Ton gehalten waren, was ihn wiederum von A. P. Zátarecký unterschied. Pavol Dobšinský war nicht nur als Sammler tätig, sondern auch als Organisator bei der Gesamtedition der slowakischen Sprichwörter, die von A. P. Zátarecký redigiert wurde.

Der Beitrag P. Dobšinskýs zur slowakischen Parömiologie manifestierte sich summarisch sowohl beim Sammeln, beim Organisieren und bei der Verarbeitung des Sprichwörtermaterials als auch in seinen Versuchen um eine theoretische Verallgemeinerung des gesammelten Materials. Es ist nur zu bedauern, daß er sich wegen der Vielseitigkeit seiner Interessen nicht noch eingehender mit den Sprichwörtern befaßt hat.

Slovenský národopis

Časopis Národopisného ústavu Slovenskej
akadémie vied

Ročník 34, 1986, číslo 3

Vychádza štyri razy do roka
Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej
akadémie vied

Hlavná redaktorka
Čl. kor. SAV BOŽENA FILOVÁ

Výkonná redaktorka
PhDr. ZORA VANOVIČOVÁ

Typografia: *Eva Kovačevičová*

Redakčná rada: PhDr. Ján Botík, CSc.,
PhDr. Soňa Burlasová, CSc., doc. PhDr.
Václav Frolec, CSc., PhDr. Viera Gašparí-
ková, CSc., doc. PhDr. Emília Horváthová,
CSc., PhDr. Soňa Kovačevičová, CSc.,
PhDr. Igor Krištek, CSc., PhDr. Milan Leš-
čák, CSc., doc. PhDr. Ján Michálek, CSc.,
PhDr. Ján Mjartan, DrSc., doc. PhDr. Šte-
fan Mruškovič, CSc., PhDr. Viera Nosá-
lová, CSc., prof. Antonín Robek, DrSc.,
PhDr. Viera Urbancová, CSc.

Redakcia: 813 64 Bratislava, Klemensova 19
Vytlačili Tlačiarne Slovenského národné-
ho povstania, n. p., Martin

Registr. zn. F 7091

Jednotlivé číslo Kčs 20,—; celoročné pred-
platné Kčs 80,—

Rozširuje, objednávky a predplatné prijí-
ma PNS — ÚED, Bratislava, ale aj každá
pošta a doručovateľ. Objednávky do za-
hraničia vybavuje PNS — Ústredná expe-
dícia a dovoz tlače, Gottwaldovo nám. 6,
884 19 Bratislava.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej aka-
adémie vied, 1986

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ
Журнал Института этнографии Словацкой
Академии Наук
Год издания 34, 1986 № 3
Издается четыре раза в год
«ВЕДА», издательство Словацкой Академии
Наук
Редакторы Д-р Божена Филова и Д-р Зора
Вановичова
Адрес редакции: 813 64 Братислава, Клемен-
сова 19

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE
Zeitschrift des Ethnographischen Institutes
der Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Jahrgang 34, 1986, Nr. 3. Erscheint vier-
mal im Jahre

Herausgegeben vom VEDA, Verlag der
Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Redakteure PhDr. Božena Filová und
PhDr. Zora Vanovičová

Redaktion: 813 64 Bratislava, Klemenso-
va 19

SLOVAK ETHNOGRAPHY
Journal of the Ethnographic Institute of
the Slovak Academy of Sciences
Volume 34, 1986, No. 3

Published quarterly by VEDA, the Pub-
lishing House of the Slovak Academy of
Sciences

Managing Editors PhDr. Božena Filová
and PhDr. Zora Vanovičová

Editor: 813 64 Bratislava, Klemensova 19

L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE
Revue de l'Institut d'Ethnographie de
l'Académie slovaque des sciences
Année 34, 1986, No. 3

Parait quatre fois par an, Editions de VE-
DA, maison d'édition de l'Académie slova-
que des sciences

Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et
PhDr. Zora Vanovičová

Rédaction: 813 64 Bratislava, Klemensova
19

Distributed in the socialist countries by
SLOVART Ltd., Leningradská 11, Brati-
slava, Czechoslovakia, Distributed in West
Germany and West Berlin by KUBON
UND SAGNER, D-8000 München 34, Post-
fach 68, Bundesrepublik Deutschland. For
all other countries, distribution rights are
held by JOHN BENJAMINS, B. V., Peri-
odical Trade, Amsteldijk 44, 1007 HA Am-
sterdam HOLLAND

Index 496 16